

УДК 324(52)(045)

Т. М. Іванець
аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики
Маріупольського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНІЙ ЯПОНІЇ

Постановка проблеми. Партийна система будь-якої країни залежить від діючої виборчої системи. Вибори – це складний процес, який включає багато складових частин, що створюють ту основу, на якій тримається партійна система. В Японії на сучасному етапі активізувалися процеси трансформації в партійній системі, які знаходять своє відображення й у виборчому процесі. Саме тому дослідження останнього зможе допомогти нам сформувати більш повне та об'єктивне уявлення про особливості сучасної партійної системи Японії.

Аналіз останніх досліджень. Вивченням сучасної партійної системи Японії займаються такі дослідники, як О. Сенаторов, Д. Стрельцов, І. Цветова, Б. Ісаєв. Серед японських вчених, які досліджують питання, пов'язані з партіями, партійною та політичною системами, можна виділити Х. Мураками, Дз. Като, К. Садафумі, К. Кавамару. Попри значущість праць зазначених авторів, вплив особливостей виборчого процесу на формування партійної системи ще не був предметом окремого дослідження.

Метою статті було проаналізувати особливості виборчого процесу в Японії в контексті їх взаємозалежності з партійною системою та процесами, які в ній відбуваються.

Виклад основного матеріалу. Парламентські вибори в Японії мають свої нюанси, які були закладені історично. У 1889 році приймається Закон про вибори, який встановлює в країні виборчу систему «малих округів». Внаслідок реформи 1900 року паралельно з «малими» вводяться «великі округи», однак у 1919 році майже повністю повертається система «малих округів». Врешті-решт, врахувавши всі недоліки «малих» та «великих» округів, у 1925 році встановлюється виборча система на принципах «середніх округів», яка з невеликою перервою (в 1946 році була спроба повернутися до «великих округів», однак вже в 1947 році від неї відмовилися) функціонувала до 1994 року, коли була проведена політична реформа та внесені поправки до Закону про вибори [1, с. 131]. Із цього часу в Японії була встановлена комбінована виборча система, причому депутатів до Палати Представників та до Палати Радників обирають по-різному та на різний термін.

До Палати Представників 295 депутатів обираються за одномандатними округами, а 180 депутатів – в округах пропорційного представництва за партійними списками. Термін повноважень депутатів нижньої палати парламенту становить чотири роки [5, с. 4].

Кількість одномандатних округів співпадає з кількістю депутатів, які за ними обираються – 295 (до 2014 року їх кількість дорівнювала 300). Кандидатів у малих округах можуть висувати не тільки партії – можуть висуватися і позапартійні кандидати. Встановлення одномандатних округів відмінило практику висування декількох кандидатів від однієї партії в одному окрузі, яка раніше активно використовувалася

Ліберально-Демократичною партією Японії (ЛДПЯ), бо, зважаючи на те, що переможець в окрузі може бути тільки один, конкуренція між членами однієї партії не має сенсу. Також це робило малі округи вигідними саме великим партіям із більшою популярністю, бо в нових умовах друге місце – це вже поразка [13].

Одномандатні округи породили таке явище, як «втрачені голоси». Зважаючи на те, що перемогу здобував лише один кандидат від округу, волевиявлення громадян, які голосували за іншого кандидата, залишалися неврахованими. Так, наприклад, на виборах до Палати Представників 2012 року майбутній прем'єр-міністр від ЛДПЯ Сіндзо Абе отримав перемогу та депутатський мандат від четвертого округу префектури Ямагучі, набравши 78,2% голосів. Тобто 21,8% голосів виборців префектури, відданих за інших кандидатів, залишилися не врахованими. Та зазвичай показник загублених голосів за малими округами є ще вищим. Так, у 2014 році на виборах до Палати Представників у першому окрузі префектури Гунма переміг Генічіро Сага з результатом підтримки 33% голосів виборців, тобто неврахованими залишилися 67% голосів [6].

Округів пропорційного представництва всього одинадцять, і вони мають різну кількість мандатів у нижній палаті парламенту [5, с. 11]. У таких округах кандидати висувуються за партійними списками виключно політичними партіями. Причому згідно із Законом про вибори до партій відносяться лише ті політичні організації, які мають не менше 5 депутатів у парламенті або набрали 2% голосів на останніх загальнонаціональних виборах [10]. В округах пропорційного представництва депутатські мандати розподіляються за встановленим списком у відповідності до відсотку голосів, який набрала партія. Враховуючи той факт, що не забороняється висувати одного й того самого кандидата як в одномандатному окрузі, так і в окрузі пропорційного представництва, досить поширеним, особливо для великих партій, є явище, коли кандидат, програвши у своєму окрузі, проходить до парламенту за партійними списками. Такі кандидати отримали назву в японській пресі депутати-зомбі (ゾンビ議員 зомбі гіін) [11].

Подібна ситуація на виборах до Палати Представників 2012 року торкнулася Банрі Каїеда (на той час голова Демократичної партії Японії), який програв Мікі Ямада (ЛДПЯ), набравши 28,9% голосів проти 29,3% голосів, та був реанімований за результатами голосування в окрузі пропорційного представництва та в результаті очолив Демократичну партію Японії. Колишній прем'єр-міністр від демократів Наото Кан на цих же виборах програв Махітада Цучія з ЛДПЯ з результатом 28,3% голосів проти 32,2% голосів, однак також пройшов до парламенту за партійним списком [9].

Під час виборів до Палати Представників 2014 року кількість кандидатів, які програли за своїми округами, але пройшли до парламенту за партійними списками, дорівнює 121 особу. Тобто 67% мандатів, які були отримані за результатами виборів в округах пропорційного представництва, були отримані кандидатами, які програли в своїх мажоритарних округах. У результаті цього явища окремі малі округи мають декілька своїх представників у парламенті – переможця за кількістю голосів та переможеного, який потрапив до парламенту за партійними списками [8].

Верхня палата японського парламенту, або Палата Радників включає 242 депутати, термін повноважень цієї палати – 6 років, однак половину депутатів переобирають кожні три роки. 146 депутатів обираються в округах, які співпадають з 47 префектурами, 96 депутатів обираються за пропорційними списками в загальнонаціональному окрузі. Тобто кожні три роки переобирається 73 депутати за префектурними округами та 48 за партійними списками [5, с. 4].

Префектурні округи мають різну кількість представників – ця цифра коливається від 1 до 5 депутатських мандатів у залежності від густоти населення. 32 префектурних округи являються одномандатними. Однак це не вирішує проблему рівнозначної представленості регіонів у верхній палаті парламенту, враховуючи велику різницю в заселеності префектур. Кількість населення, яке представляє депутат від щільно заселеної префектури, може в п'ять-шість раз перевищувати кількість населення, інтереси якого представляє депутат із малозаселеної префектури [3].

Особливістю балотування до Палати Радників є той факт, що, на відміну від виборів до Палати Представників, один і той же кандидат не може бути висунутий як кандидат від префектурного округу, так і як кандидат за партійними списками. Тобто вибори до Палати Представників виключають поширену під час виборів до нижньої палати парламенту реанімацію переможеного кандидата [5, с. 7]. Палата Представників може бути розпущена рішенням Кабінету Міністрів. Палата Радників розпуску не підлягає, хоча в умовах розпуску нижньої палати парламенту сесії верхньої зазвичай не проводяться [5, с. 4].

З періоду прийняття нової Конституції Японії в 1947 році вибори до Палати Представників проводилися 25 разів, і лише один раз у зв'язку зі спливанням терміну депутатських повноважень. Усі інші рази вибори були призначені у зв'язку з розпуском парламенту. Практика дострокового розпуску парламенту в Японії стала своєрідною традицією. Вона використовується як для закріплення позицій правлячої сили, так і в умовах падіння рейтингу уряду, разом із розпуском Кабінету Міністрів, як спосіб виходу з політичної кризи [2].

В останні десятиліття існує тенденція до зменшення рівня явки виборців. Зокрема, явка виборців на вибори до Палати Радників у 1989 році була на рівні 65,3%, у 1998 році складала 58,8%, а протягом першого десятиліття 2000-х коливалася в межах 57-58%. Неefективність діяльності Демократичної партії призвела до подальшого зневірення населення в політиці, та на виборах 2013 року явка виборців не склала навіть 52% [7].

Існує різниця в явці виборців в залежності від їх вікової групи. Так, під час виборів до Палати Радників з 1998 року до 2010 року явка виборців серед 20-річних коливається в межах 33-36%, 30-річних близько 50%, 40-річних в межах 60%, 50-річних – 66-69%, 60-річних – 74-76%, 70-річних – 63-65%. Тобто рівень участі у виборах зростає в старших вікових групах. У 2013 та 2016 році рівень падіння явки виборців склав 6-8% для груп від 40 до 70 років. Менше падіння було відзначено серед молодих виборців: 5% у 30-річних і 3% у 20-річних. Це можна обумовити тим, що ці групи і раніше були найменш політично мотивованими. Тому і розчарування їх торкнулося не так сильно [7].

На виборах до Палати Представників рівень явки виборців у 1990 році склав 73,3%, у 2000 році ця цифра зменшилася до 62,5%. Щодо вікового поділу, то серед 20-річних явка на вибори 2000 та 2003 року коливається в межах 35-38%, для 30-річних дорівнює близько 50%, 40-річних – 60%, 50-річних – 70%, 60-річних – близько 80%, 70-річних – в межах 70% [12].

Зростання явки виборців майже до 70% спостерігається у 2005 році та у 2009 році. Перші із цих виборів співпадають з перебуванням при владі Дз. Коїдзумі, другі – зі зростанням популярності Демократичної партії. Спостерігається зростання явки виборців на 8-10% у вікових групах з 40 до 60 років, серед 20 та 30 річних явка на вибори зросла майже на 14%. Тобто активізується молоде покоління, яке побачило реальний шанс на реалізацію реформ в країні спочатку в кабінеті Дз. Коїдзумі, а після терміну його правління – в опозиційній Демократичній партії, яка протиставляла себе консервативній ЛДПЯ як молода сила, яка буде працювати для майбутнього країни [12].

Однак демократи при владі не змогли ефективно реалізувати свою політику, і це стало новим розчаруванням. Вже у 2012 році на виборах до Палати Представників явка виборців знизилася майже на 10%. У 2014 році ситуація виявилася ще гіршою – явка виборців ледь перевищувала 50% і була найнижчою за весь повоєнний період. У вікових групах від 40 до 70 років явка виборців зменшилася на 10%, серед 20-річних та 30-річних явка на вибори впала майже на 20% [12]. Тобто вибори як до Палати Представників, так і до Палати Радників характеризуються постійним падінням рівня явки виборців, що свідчить про розчарування громадян, особливо молоді, у політиці.

Останні вибори до Палати представників відбулися 14 грудня 2014 року, після того як С. Абе в умовах негативних показників економічного росту та скорочення ВВП оголосив про відстрочку на 18 місяців підняття споживчого податку та 21 листопада розпустив нижню палату парламенту. Ці вибори мали виступити індикатором довіри та підтримки народу до економічної стратегії ЛДПЯ, а також закріпити позицію ЛДПЯ в нижній палаті. Опитування, проведені газетами Йоміурі та Ніккей, пророкували ЛДПЯ близько 300 місць у Палаті Представників. Якби ЛДПЯ вдалося взяти 315 депутатських мандатів, то це дало б їй змогу одноосібно, без партнера за коаліцією, приймати рішення [4].

На виборах до Палати Представників 2014 року вперше обиралися не 480, а 475 депутатів — у червні 2013 року було прийнято рішення скоротити кількість одномандатних виборчих округів з трьох до двох у п'я-

ти наступних префектурах: Яманасі, Фукуї, Токусіма, Коті, Сага [14].

Явка виборців у 2014 році була найнижчою за післявоєнний період – 52,66%, люди не розуміли, навіщо взагалі були оголошені дострокові вибори. Усього проголосувало 53,3 мільйони виборців [12; 6]. ЛДПЯ отримала 33% голосів – на 5,5% більше ніж на попередніх виборах; ДПЯ 18,3% голосів – більше на 2,3%; Нова Комейто – 13,7% голосів, плюс 2%; Комуністична партія – 11,4% голосів, зростання склало 5%. Підтримка Соціал-демократичної партії традиційно залишилася на рівні 2,4% [6].

Паралельно з укріпленням підтримки основних партій новостворені опозиційні сили, які заявили про себе у 2009 та 2012 роках, втрачають позиції. «Ваша партія» (Партія всіх) розпалася перед виборами та не брала у них участь, у Партії реставрації Японії, яка була переформована в Партію інновацій, знизився рівень підтримки з 20,4% голосів виборців у 2012 році до 15,7% голосів виборців у 2014 році (тобто була втрачена прихильність майже 4 мільйонів громадян) [6]. Це зумовлено чисельними політичними кризами в новостворених політичних силах: постійні трансформації, роз'єднання та об'єднання не викликали у виборців відчуття довіри до цих партій.

У пропорційних округах ЛДПЯ збільшила свою підтримку з 28,1% голосів у 2012 році до 33,2% голосів у 2014 році та отримала 68 місць у парламенті. Збільшився рівень підтримки ДПЯ – 18,4% голосів (35 місць), Нової Комейто – 13,7% голосів (26 місць), Комуністичної партії – 11,4% голосів (20 місць). Партія інновацій отримала 15,6% голосів та 30 місць, що на 10 менше, ніж на колишніх виборах. Соціал-Демократична партія традиційно отримала 2,5% голосів та своє 1 місце [6].

Найвища підтримка ЛДПЯ була на півдні – округ Тюгоку 38,2%, Сікоку – 36,9%, а найнижча – на півночі та в центрі: Хоккайдо – 29,8%, Кінкі – 28,9%. Традиційно розподілилися симпатії і відносно ДПЯ – найвища підтримка в округах Токай – 23,1%, Тохоку – 22,5% та рекордно високі показники в північному окрузі Хоккайдо – 27,6%. Найменша підтримка у Кінкі – 12,4%, Кюсю – 16,2%. У Партії інновацій зменшилася підтримка на 5% у її ключовому окрузі Кінкі – вона отримала 26,1% (хоча цей показник все рівно був найвищим за всіма округами). Найнижчий показник, як і на попередніх виборах, був на півночі – округ Хоккайдо 9,9% голосів. Комуністична партія, для якої ці вибори були дуже вдалими, найбільшу кількість голосів отримала в окрузі Токіо – 15,4% голосів, Кінкі – 12,8% голосів. Найнижча підтримка була в південному окрузі Кюсю – 9,1% [6].

В одномандатних округах ЛДПЯ навпаки втратила депутатські мандати: 223 мандати у 2014 році проти 237 мандатів у 2012 році. Така ж ситуація склалася в наступниці Партії реформації Японії – Партії інновацій. Вона втратила 3 місця і отримала 11 місць. ДПЯ покращила свій результат в одномандатних округах, отримавши 38 проти 27 місць у 2012 році. Нова Комейто зберегла свої 9 місць, Комуністична партія та Соціал-демократична отримали по 1 місцю, Партія життя та Партія нових поколінь отримали по 2 місця [6].

Таким чином, за результатами виборів до Палати Представників 2014 року, коаліція ЛДПЯ-Нова Комейто в нижній палаті японського парламенту збільшила

кількість своїх депутатських мандатів лише на 1, причому за рахунок Нової Комейто, тобто досягти одноосібного верховенства, до якого прагнула ЛДПЯ, їй так і не вдалося. Збільшили своє представництво основні опоненти ЛДПЯ – Демократична партія та Комуністична партія, що свідчить про певне зростання в суспільстві невдоволення політикою С. Абе. Однак ЛДПЯ все ж таки зберігає міцні позиції, про що свідчить той факт, що провладна коаліція має дві третини в парламенті.

Чергові вибори до Палати Радників, які пройшли 10 липня 2016 року, мали декілька своїх особливостей. По-перше, вступила в силу поправка до Закону про вибори, яка зменшила вік, з якого можна голосувати, до 18 років. Завдяки цьому явка виборців була збільшена на 2% у порівнянні з виборами до Палати Представників 2014 року та склала 54,7% [7]. У префектурних округах взяли участь у голосуванні 56,2 мільйони виборців, за пропорційними списками в загальнонаціональному окрузі проголосувало 53,3 мільйони [6].

Іншою особливістю цих виборів стало об'єднання опозиції, яка виступила єдиним фронтом проти ЛДПЯ та виставила одного спільного кандидата в префектурних округах. До складу об'єднаної коаліції увійшли Демократична прогресивна партія (утворилася в березні 2016 року шляхом об'єднання Демократичної партії та Партії інновацій), Партія життя, Соціал-Демократична партія та Комуністична партія. Участь Комуністичної партії в коаліції стала ще одним феноменом, принциповою рисою японських комуністів завжди була відмова від коаліційних утворень з іншими партіями. Подібна консолідація опозиції стала відповіддю агресивній політиці, що проводив С. Абе, та його спробам внести зміни до конституції та відмінити пацифістську 9 статтю, яка забороняє Японії мати власну армію. Однак це об'єднання не принесло бажаних результатів. Провладна коаліція ЛДПЯ+Нова Комейто отримали разом 49% всіх голосів за результатами голосування в префектурних округах. У загальнонаціональному окрузі за партійними списками 35,9% отримала ЛДПЯ, 21% – Демократична прогресивна партія, 13,5% – Нова Комейто, 10,7% – Комуністична партія, 9,2% – Асоціація відродження Осака, 2,7% – Соціал-Демократична партія, 1,9% – Партія життя [6].

За результатами виборів до Палати Радників 2016 року в верхній палаті японського парламенту була створена провладна коаліція ЛДПЯ+Нова Комейто – 146 депутатів, та два полюси опозиції. Перший полюс об'єднав прихильників збереження пацифістської конституції – разом вони мали 67 депутатів. Другим полюсом опозиції стали Асоціація відродження Осака, яка восени 2016 року була перейменована в Партію відродження Японії, та Партія сонця – разом 15 депутатських мандатів. Вони обидві вийшли з Партії Реставрації Японії і, не дивлячись на регіональний акцент у своїх політичних переконаннях, у багатьох позиціях наближувалися до ЛДПЯ, що створювало в майбутньому можливість формування широкої коаліції для прийняття стратегічних рішень.

Висновки. Таким чином, виборчий процес в Японії має свої особливості, які сформувалися під впливом різних факторів. По-перше, в Японії діє змішана виборча система, особливістю якої є відмінність виборів до нижньої та верхньої палати парламенту. Саме вона

породжує такі феномени японської партійної системи, як «втрачені голоси» та «депутати-зомбі».

По-друге, японському суспільству притаманне розчарування в політиці та політичних силах, свідченням чого є постійне зниження кількості громадян, які беруть участь у виборах, особливо це стосується молоді.

По-третє, криза основної політичної сили – Ліберально-Демократичної партії Японії – створює сприятливі умови для розвитку та посилення інших політичних сил, що впливає на конфігурацію партійної системи країни та призводить до розгортання в ній трансформаційних процесів, вивчення яких є одним з основних завдань наших подальших досліджень.

Література

1. Пантелеева М.В. К вопросу о становлении избирательной системы Японии / М.В. Пантелеева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-stanovlenii-izbiratelnoy-sistemy-yaponii>.

2. Роспуск палаты представителей премьер-министром Абэ Синдзо и 24-е всеобщие выборы послевоенного периода [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nippon.com/ru/nipponblog/100077/>.

3. Тадано Масахито Палата советников как представитель интересов регионов: путь к паритету голосов избирателей / Тадано Масахито [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nippon.com/ru/in-depth/a04404/>.

4. Boyd J. Japan's unwanted election: Why now? / J. Boyd [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/12/japan-unwanted-election-why-now-201412134515583764.html>.

5. Election System in Japan [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.parliament.am/library/norelectoral%20law/chaponia.pdf>.

6. Japan legislative election [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://psephos.adam-carr.net/countries/j/japan/>.

7. 18歳投票率51%とノルマ達成、次は大人が応えろ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blogs.com/article/183096/>.

8. ゾンビ議員数121人、不条理な比率4.67倍、比例復活徹底検証 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://d.hatena.ne.jp/kibashiri/20141216/1418719601>.

9. 何度も死んで（落選して）も必ず蘇る（比例復活）ゾンビ議員問題 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://d.hatena.ne.jp/kibashiri/20141208/1418015618>.

10. 公職選挙法（昭和二十五年四月十五日法律第百号） [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.e-gov.go.jp/htldata/S25/S25HO100.html>.

11. 再選挙に怯える「ゾンビ議員」 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tokyo-sports.co.jp/nonsec/social/126356/>.

12. 国政選挙の年代別投票率の推移について [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.soumu.go.jp/senkyo/senkyo_s/news/sonota/nendaibetu/.

13. 森脇俊雅. 日本の選挙制度について [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://kwansei.repo.nii.ac.jp/?action=pages_view_main&active_action=repository_view_main_item_detail&item_id=18151&item_no=1&page_id=30&block_id=27.

14. 衆議院の議員数って480人から475人になった [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://detail.chiebukuro.yahoo.co.jp/qa/question_detail/q10112977865.

Анотація

Иванец Т. М. Особенности выборного процесса у современной Японии. – Стаття.

Стаття розглядає особливості виборчого процесу в Японії та його вплив на формування та трансформацію партійної системи. Досліджуються особливості японської виборчої системи, відмінності в проведенні виборів до нижньої та верхньої палати парламенту, реформи виборчої системи на межі ХХ–ХХІ століть та їх наслідки для подальшого розвитку партійно-політичної сфери країни, основні тенденції та зміни в явці виборців в останні десятиріччя в залежності від їх вікової групи. У статті також аналізуються останні вибори до Палати Представників 2014 року та до Палати Радників 2016 року. Автор досліджує рівень підтримки різних партій у регіональному плані, кількість виборців, які проголосували за кожну партію, розподіл голосів та місць у парламенті, нові явища, які були характерні для виборчого процесу на цих виборах.

Ключові слова: партійна система Японії, виборча система, парламентські вибори, явка виборців, опозиційна коаліція.

Аннотация

Иванец Т. М. Особенности избирательного процесса в современной Японии. – Статья.

Статья рассматривает особенности избирательного процесса в Японии и его влияние на формирование и трансформацию партийной системы. Исследуются особенности японской избирательной системы, различие в проведении выборов в нижнюю и верхнюю палату парламента, реформы избирательной сферы на рубеже ХХ–ХХІ веков и их последствия для дальнейшего развития партийно-политической сферы страны, основные тенденции и изменения в явке избирателей за последние десятилетия в зависимости от возрастной группы. В статье также анализируются последние выборы в Палату Представителей 2014 года и в Палату Советников 2016 года. Автор исследует уровень поддержки различных партий в региональном плане, количество избирателей, проголосовавших за каждую партию, распределение голосов и мест в парламенте, новшества, которые были характерны для избирательного процесса на этих выборах.

Ключевые слова: партийная система Японии, избирательная система, парламентские выборы, явка избирателей, оппозиционная коалиция.

Summary

Ivanets T. M. Features of the electoral process in modern Japan. – Article.

The article examines the peculiarities of the electoral processes in Japan and their influence on the formation and transformation of the party system. The author explores the features of the Japanese electoral system, the difference in the elections to the lower and upper house of parliament, the electoral reforms at the turn of the 20th and 21st centuries and their implications for the development of the party and political sphere of the country, the main trends and changes in voter turnout in recent decades, depending on the age group. The article also analyzes the recent elections to the House of Representatives of 2014 and to the House of Councillors in 2016. The author examines the level of support for various parties in the regional plan, the number of voters who voted for each party, the distribution of seats in parliament, innovations that were characteristic of the electoral process in this elections.

Key words: party system of Japan, electoral system, parliamentary elections, voter turnout, opposition coalition.